

Územní organizace obchodního podnikání a maloobchodní sítě

*Cílem přednášky je
pochopit souvislost mezi
charakterem sídelní
soustavy a územním
uspořádáním
maloobchodní sítě*

Halina Starzyczna
Garant předmětu

Územní organizace obchodního podnikání a maloobchodní sítě

Struktura přednášky

Soustava osídlení -
obecné vymezení

Česká sídelní soustava

Prostorové faktory
ekonomických aktivit

Maloobchodní síť a její
vývojové tendence

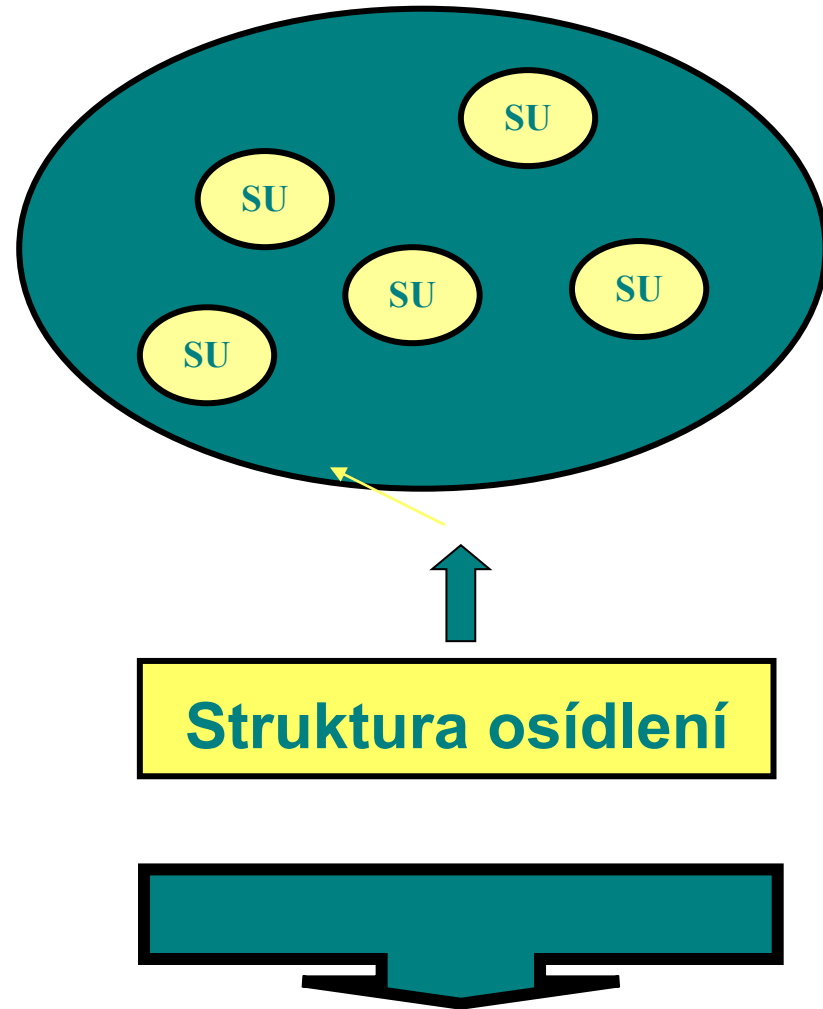
JESAN
UNIVERSITY

Soustava osídlení

SÚ - sídelní útvar, každé místo na zemi, na kterém je obytné zařízení vyznačující se konkrétní dělbou práce.

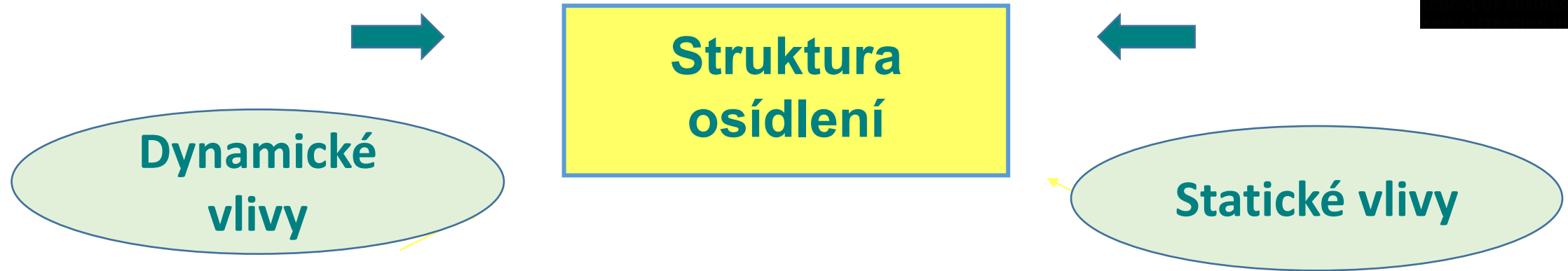
Síť sídelních útvarů je výsledkem prostorového rozložení obyvatelstva.

- město, městys, vesnice...

Podmínky obchodního podnikání
Rozvoj MOS

Soustava a struktura osídlení – vlivy na ni působící

rozvoj VS - průmyslová revoluce
růst průmyslových center
příznivé podmínky života
koncentrace obyvatel

příznivé podmínky života –
geografie a klima
koncentrace obyvatel

Struktura osídlení – seskupování sídelních útvarů

Venkovský a městský prostor jako prostor pro podnikání

Venkovský prostor zajišťuje bydlení cca pro 1/3 až 2/3 obyvatel země a rekreaci téměř pro všechny. Organizuje se zde zemědělská výroba, těžba nerostů, průmyslová výroby i dálková doprava. Maloobchod zde zajišťuje uspokojování základních potřeb obyvatelstva, případně podporu rekreaci.

Městský prostor zajišťuje především hospodářskou, kulturně společenskou a politicko-správní funkci. Tyto aktivity přitahují koupěschopnou poptávku.

Urbanizace (U)

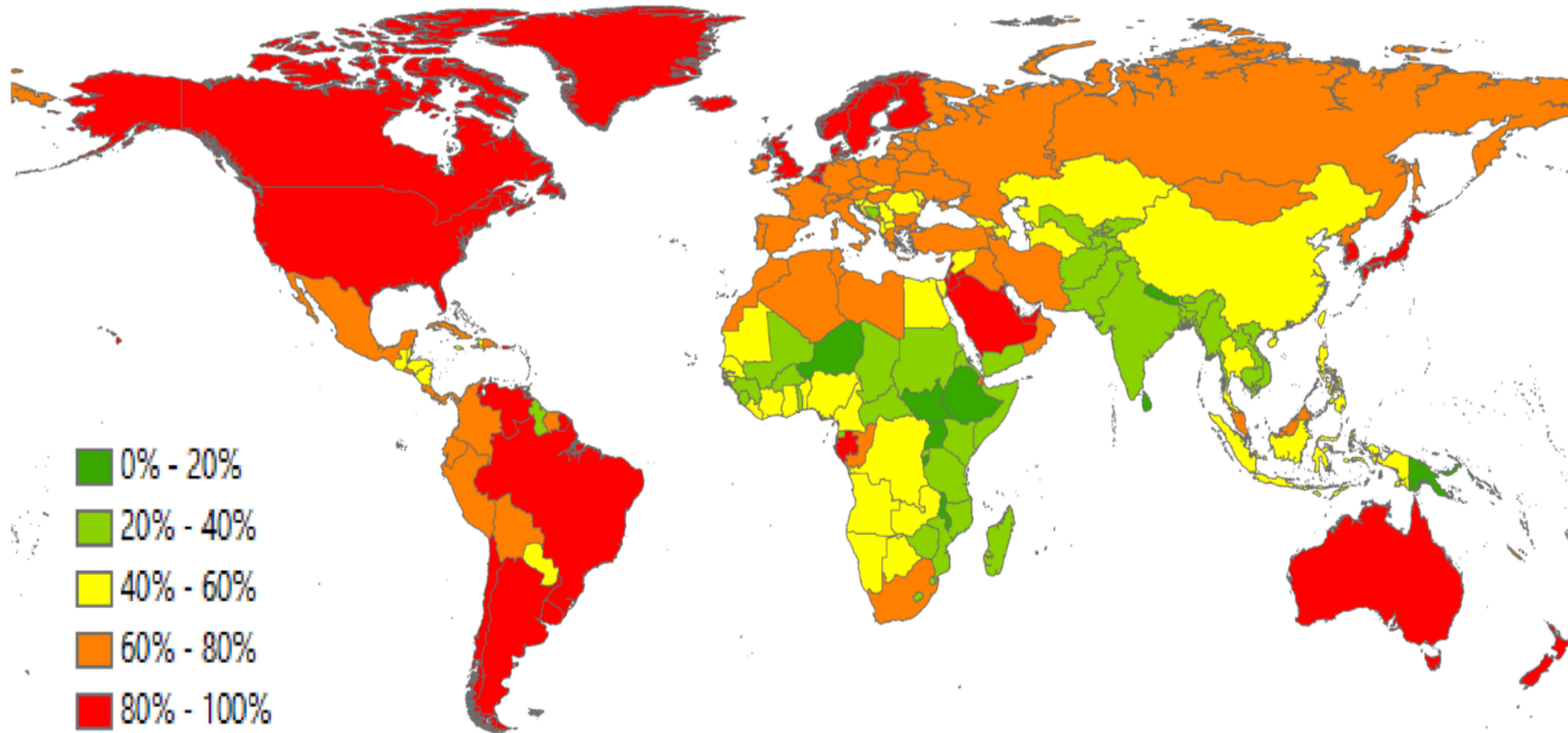
U - mnohostranný sociálně-ekonomický a geografický proces směřující k růstu měst

- zvětšování podílu osob žijících ve městech (v %) a migraci obyvatelstva z venkova do měst
- urbanizace má vliv na spotřebu, což musí zajímat obchodníky.

https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=57099

Suburbanizace - vznikají plochy zastavěné rodinnými domy či bytovými komplexy (tzv. *satelitní městečka*), nákupními středisky a centry či průmyslovými objekty (nejčastěji *průmyslové zóny*).

Urbanizace ve světě (2014)

Míra urbanizace v Evropě - **praxe**

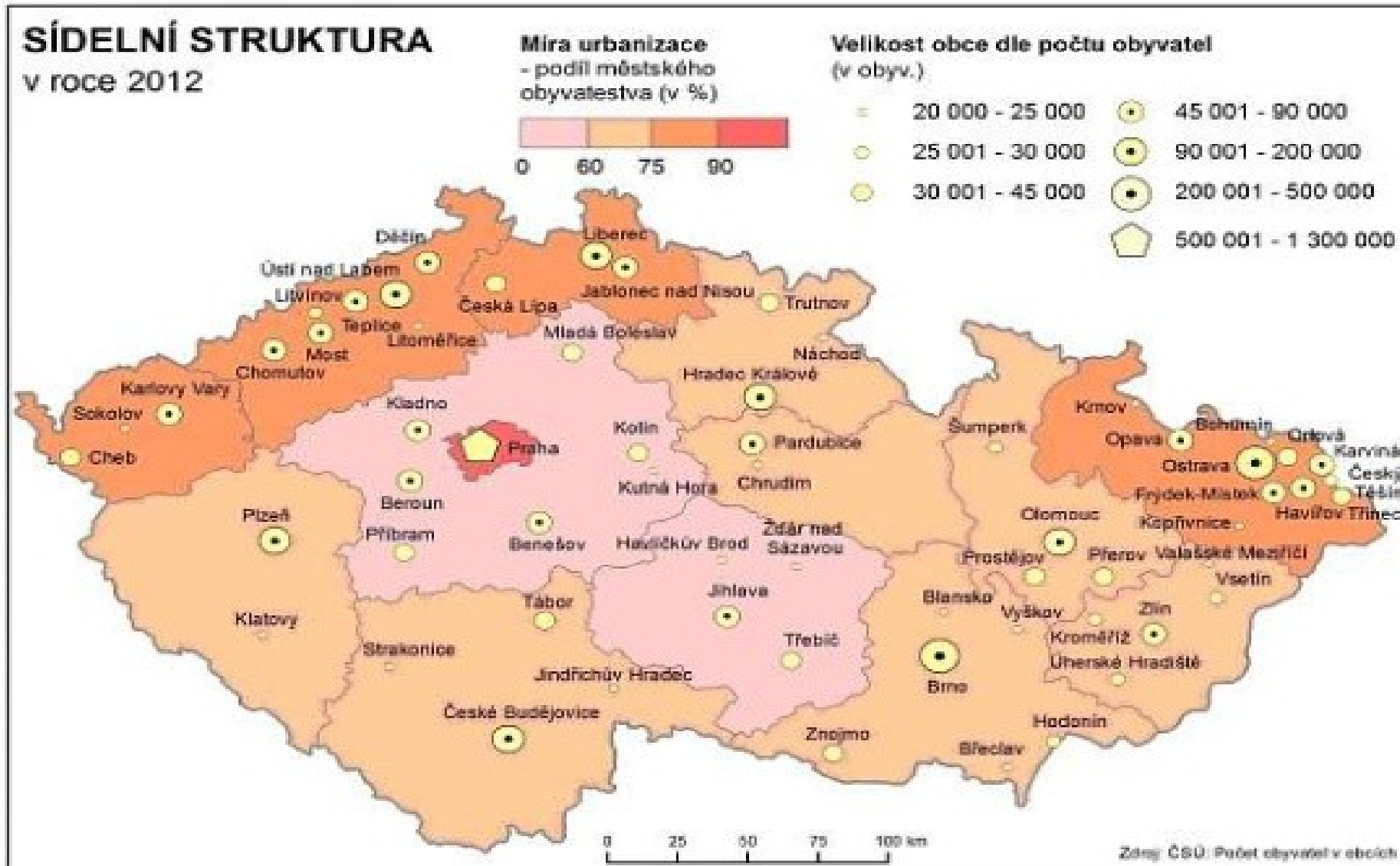

Země	Míra urbanizace
Belgie	97,5
Malta	95,0
Dánsko	87,1
Francie	86,3
Lucembursko	85,6
Švédsko	85,4
Finsko	86,8
Nizozemí	83,5
Spojené království	79.8

<http://docplayer.cz/40556720-Vyvoj-urbanizace-ve-svete-a-soucasne-postmoderni-mesto.html>

Zdroj: [World Bank, 2014]

Urbanizace v ČR – míra v % (2012)

Míra urbanizace:
ČR – cca 73 % (2015)

<http://www.urbanizace.wbs.cz/URBANIZACE-VE-SVETE.html>

https://www.obrazky.cz/?q=urbanizace%20v%20%C4%8Dr&fulltext&mm=2#utm_content=obrazky&utm_term=urbanizace%20v%20%C4%8Dr&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz&id=7cbf74c98a8cb25b

Aglomerace (A)

A – seskupení vzájemně blízkých sídel

- jedno sídlo dominuje, město se svým okolím (předměstí, satelitní města) nebo

- seskupení srovnatelně velkých měst (kunurbace-souměstí).

Mají většinou společnou hromadnou dopravu, provázanou ekonomiku, společnou administrativu...

Aglomerace

Aglomerace vytvářejí monocentrické a polycentrické systémy osídlení.

Monocentrický systém - výrazné centrum v území založené na průmyslovém potenciálu a jeho obslužné funkci. Mnoho lidí zde dojíždí za prací a jinými záležitostmi, je zde hustá dopravní síť a projevuje se výrazná nadřazenost nad ostatními sídelními útvary.

Polycentrický systém vzniká integrací několika sídelních útvarů (konurbace spojených silnými vzájemnými funkčními vazbami, energetickými a dopravními systémy, občanskou vybaveností atd.

Aglomerace - praxe

ČR

Neexistují přesně stanovená pravidla a kritéria pro jejich vymezení. Vznikají na základě vyhlášek příslušných orgánů veřejné správy (např. Ministerstvo ŽP, Ministerstvo pro místní rozvoj), ochrana ovzduší, hluku:

Největší aglomerace:

Pražská aglomerace

Brněnská aglomerace

Ostravská aglomerace

Existují i další, např. Plzeň, Olomouc a další.

V Evropě jsou často aglomerace kolem důlních měst (Katovice) nebo měst kolem průmyslových center, jako jsou Porýní, Londýn, Liverpool... ale také kolem hlavních měst (Moskva, Paříž, Londýn, Berlín...)

<http://multimediaexpo.cz/mecz/index.php/Aglomerace>

Česká sídelní soustava – princip spádovosti a střediskovosti

Na **vývoj** české sídelní soustavy měly kromě dynamických a statických vlivů dva principy, a to princip spádovosti a princip střediskovosti (teorie centrálních míst - Christaller)

Princip spádovosti byl založen na soustředování ekonomických aktivit a jiných lidských aktivit do příznivě položených sídel - středisek. Oba dva principy tedy spolu úzce souvisely.

Spádovost má určitou hierarchii a stupně, která vtiskne danému sídelnímu útvaru konkrétní obslužnou funkci občanské vybavenosti jako součást sociální vybavenosti měst.

Česká sídelní soustava – princip spádovosti a střediskovosti - historický vývoj

Hierarchie spádovosti

Stupeň spádovosti	Charakter sídelního útvaru- daný jeho obslužnými funkcemi
1. stupeň	Malá města, větší vesnice
2. stupeň	Města okresní (bývalá)
3. stupeň	Města krajská

Středisková soustava osídlení v ČR do roku 1993

Charakter osídlení		
Středisko oblastního významu	3. stupeň	Praha, Brno, Ostrava....
Středisko obvodního významu	2. stupeň	Kladno, Opava, Karviná...
Středisko místního významu	1. stupeň	Orlová, Stonava...
Nestředisková sídla trvalého významu		Plní vybrané funkce, např. výrobní, zemědělskou, ubytovací, rekreační apod.
Nestředisková sídla ostatní		Např. několik domů v lokalitě

Středisková soustava osídlení v ČR – praxe

V platnost vešla středisková soustava osídlení usnesením vlády ČSR ze dne 24. listopadu 1971 č. 283 „k návrhům dlouhodobého vývoje osídlení v České socialistické republice“, kde došlo k rozlišení sídel na střediska osídlení obvodního významu (SOOV), střediska osídlení místního významu (SOMV), nestředisková sídla trvalého významu (NSTV) a nestředisková sídla ostatní (NSO). Středisková soustava osídlení byla definitivně zrušena 14. července 1993. Do „hry“ vstoupila zase na základě vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti. V roce 2018 byla tato vyhláška novelizována vyhláškou č. 13/2018 Sb.

Dnes rozlišujeme 3 kategorie obcí. Obce dělíme na obce s „běžnými“ obecními úřady (obce „I“), obce s pověřenými obecními úřady (obce „II“) a obce s rozšířenou působností (obce „III“). Zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, ve znění pozdějších předpisů.

Středisková soustava osídlení v ČR – případová studie

Za základ střediskové soustavy je považována teorie centrálních míst, která řeší problematiku prostorového uspořádání sídelní struktury – snaží se vysvětlit **počet, velikost a rozmístění sídel v sídelní struktuře**. Teorii vypracoval v roce 1933 německý geograf Walter Christaller na základě prací Thünena (1826) a Webera (1904), později je teorie rozvíjena dalšími (např. Lösch). Christaller poukazuje na to, že sídelní systém reaguje na různé velikostní okruhy klientů dle potřeby obslužných funkcí, tím vysvětluje princip střediskovosti a zdůvodňuje hierarchický systém osídlení. **Princip střediskovosti** je zákonitý jev, který se na struktuře osídlení určitým způsobem projevuje od nepaměti. Největšího uplatnění se teorie dočkala po 2. světové válce, princip střediskovosti se v té době stává základem studií rozvoje osídlení v řadě evropských zemí (např. ve Francii, Holandsku, Rakousku, Švýcarsku). U nás byla teorie centrálních míst, ať vědomě či nevědomě, použita v podobě **tzv. střediskové soustavy osídlení**. Dnes již teorie centrálních míst není považována za obecně platnou, nicméně úvahy o modelování systému osídlení na principu střediskovosti a hierarchizaci sídel nikdy úplně nevymizely.

Princip střediskovosti nalézá uplatnění hlavně ve venkovských oblastech, kde je potřeba **zajistit, alespoň minimální obslužnost sídel**. Např. v Německu je stále předmětem řešení jak vlastní teorie, tak i její praktické využití. Byť se ve Spolkových zemích názory na užití teorie různí a její uplatnění po r. 1990 spíše klesalo, stále zde patří mezi uvažované nástroje rozvoje regionů. Dnes se převážně setkáme s kritikou střediskového systému, ta se týká **především potlačování rozvoje nestřediskových sídel**. **Blíže studijní opora.**

Faktory rozmístění ekonomických aktivit - shrnutí

Východisko – lokalizační studie, prostorová ekonomika – (Thünen /zemědělství/, Weber /průmysl/, Christaller (služby)...

**Technická
infrastruktura**

**Voda, kanalizace, zdroje el.
energie, telekomunikace...**

Věda a výzkum

**Možnosti spolupráce, VŠ,
technologické parky...**

**Demografická
struktura obyvatelstva**

ŽÚ, příjmy, úroveň spotřeby

Ceny pozemků

**Tržní ocenění místa
lokalizace**

Faktory rozmístění ekonomických aktivit

**Přírodní podmínky,
Životní prostředí**

Výroba, doprava, cestovní ruch

Dopravní podmínky

Oběh zboží, logistika

Pracovní síly

**Zdroje, náklady na pracovní
sílu, úroveň PS**

Základní fondy

Stavby, budovy

Jak definujeme maloobchodní síť?

Maloobchodní síť definujeme jako uspořádaný soubor (systém) prvků - jednotek, mezi nimiž existují vzájemné vazby ovlivňované na jedné straně rozdílným sortimentem, na straně druhé sortimentem příbuzným. Tyto vzájemné vazby mohou mít povahu koordinace nebo konkurence

VAZBY

Koordinace

Konkurence

Hlediska členění maloobchodní sítě

Působení v místě	→	základní a doplňková
Druh stanoviště	→	stacionární a ambulantní
Typ osídlení	→	městská a venkovská, nákupní centra mimo sídelní útvary
Typ (druh) MOJ	→	sít' OD, velkoprodejen, tržnic, automatů...

Hlediska členění maloobchodní sítě

Sortiment

potravinářský

nepotravinářský

smíšený

plnosortimentní
širokosortimentní
specializovaná
úzce
specializovaná

Co je to základní (stálá) a doplňková MOS?

Základní maloobchodní síť

- je v provozu po celý rok, funguje pravidelně a má konstantní akční rádius v území (někdy označované v některých publikacích jako kamenné prodejny).

Doplňková maloobchodní síť

- je vytvářena jednotkami, které jsou používány pro nabídku při krátkodobém a místním zvýšení poptávky (např. v rekreačních oblastech nebo při různých masových akcích kulturního či sportovního charakteru).

Stacionární maloobchodní síť má pevné stanoviště (základní neboli stálá).

Ambulantní maloobchodní síť má jednotky, jež své stanoviště mění (doplňková).

Městská maloobchodní síť

Městská maloobchodní síť:

- nabízí veškerý obchodní sortiment v relativně krátkých docházkových vzdálenostech, které umožňují přesuny zákazníků mezi prodejny
- potýká se s výraznější konkurencí a má velmi koncentrovanou poptávku
- specifické postavení mají v osídlení nákupní centra, která navazují na městskou maloobchodní síť, ale de facto fungují mimo sídelní útvary.

Venkovská maloobchodní síť

Venkovská maloobchodní síť:

- realizuje pouze část tržní spotřeby obyvatelstva díky spádovosti do měst
- má méně koncentrovanou poptávku, což je dáno nízkou hustotou osídlení venkovského prostoru
- a vyšší oběhové náklady ve srovnání s městskou sítí (vyšší vzdálenost mezi sídelními útvary koeficient proximity – průměrná vzdálenost mezi SÚ).

ÚBYTEK VENKOVSKÝCH PRODEJEN SE SNAŽÍ BRZDIT FRANŠÍZOVÉ SÍTĚ – PŘÍPADOVÁ STUDIE

Optimalizace nákladů, jednodušší logistika, moderní vzhled či lepší podmínky u dodavatelů. To je výčet hlavních atributů, na které se snaží franšízové sítě zaměřit u nezávislých prodejen potravin a zpomalit tak jejich úbytek. Prodejny osazují moderními technologiemi a učí je snížit počet dodavatelů. To vede i k poklesu nákladové složky, která často bývá hlavním důvodem zániku menších obchodních jednotek.

Podle posledních statistik společnosti Nielsen zaniklo za posledních 10 let ročně v průměru zhruba 400 prodejen potravin s velikostí do 400 m². Například v roce 2017 jich pak skončilo svůj provoz více než 1000, velká část se přitom týkala takzvaného nezávislého trhu. Tento segment se proti zániku obchodů snaží bojovat různými způsoby, jedním z nich je přitom franšízová síť. Například maloobchodní Družstvo CBA nabízí nezávislým obchodníkům tuto možnost od poloviny roku 2016. „Aby se prodejna mohla stát součástí franšízové sítě, musí splnit několik podmínek. V první řadě je to napojení na centrální software, poté modernizace prostřednictvím takzvaného remodelingu a v neposlední řadě i odběrová morálka. 85 procent zboží proto musí odebírat od smluvních, zbylé pak od schválených dodavatelů,“ uvedl předseda družstva Roman Mazák.

<https://www.mistoprodeje.cz/obsah/pos-aktuality/ubytok-venkovskych-prodejen-se-snazi-brzdit-fransizove-site/>

Pojízdné prodejny jako součást ambulantní MOS- **případová studie**

Obecně je pojízdna prodejna vozidlo, které přijíždí do obcí a osad bez stálé prodejny s rozmanitou nabídkou – od potravin, zmrzliny a smíšeného zboží až třeba po propanbutanové bomby, čistírny oděvů nebo pojízdne opravy. Nejrozšířenější u nás byly v druhé polovině dvacátého století, kdy je na konci 50. let začal provozovat Československý svaz spotřebních družstev. Tehdejší počty šly na celém území Československa do stovek. Kromě odlehlých obcí bylo zvykem v sezóně takto zásobovat i rekreační oblasti.

Po revoluci přišel útlum. S výstavbou supermarketů i v nedalekých menších městech přestávaly mít pojízdne prodejny význam.

Jak to chodí v současnosti? Stále jsou u nás ale oblasti, kde se podařilo podnikatelům provoz pojízdných prodejen udržet. Především tam, kde pro obyvatele není snadné zajistit si pravidelně čerstvé potraviny. I v dnešní době fungují například v Moravskoslezském kraji, jezdí na jihu Čech, obsluhují některé obce na Šumavě, ve středních Čechách a také na Vysočině. Pojízdne prodejny mají stálou trasu. Inspirací pro podnikatele mohou být zkušenosti ze zahraničí, kde velmi dobře funguje trh se specializovanými potravinami. Do obcí tam zajíždějí pojízdne prodejny s pečivem, masem, s rybími výrobky a dalšími specialitami.

<https://regiony.rozhlas.cz/vzestup-a-pad-pojizdnych-prodejen-znovu-se-vcraci-7419062>

Nová vlna

Momentálně je největší zájem o pojízdne prodejny s farmářskými výrobky v okolí Prahy, kde se nejčastěji pořádají největší farmářské trhy. Vozidla s nabídkou domácích jogurtů, čerstvého mléka, masných a uzenářských bio výrobků či celozrnného domácího pečiva už jsou ale k vidění i na náměstích v menších městech a na vesnicích.

Vývojové tendence v maloobchodní síti (MOS):

V průběhu vývoje maloobchodu a životního cyklu maloobchodních jednotek se ustálila dělba činností mezi širokosortimentními jednotkami a specializovanými prodejny.

Dělba činností (základní přístupy ke specializaci)

Základní přístupy ke specializaci

Frekvence
poptávky

širokosortimentní
a plnosortimentní prodejny
masová spotřeba
jádro MOS (majorita)
menší výkyvy v poptávce
rychlá obrátka
náročnější technologie
úspora živé práce

**Supermarkety, hypermarkety,
diskonty (LIDL, ALBERT, TESCO,
GLOBUS... COOP)**

Výrobní
způsob

specializované prodejny
občasná spotřeba
minoritní část MOS
vliv sezónnosti a módnosti
pomalejší obrátka
náročnější atmosféra
vyšší odbornost personálu

**Specializované prodejny s
oblečením, obuví, nábytkem...**

Další trendy: Obchod v obchodě, zastarávání MOS, diskont.

Obchod v obchodě

- využití pronájmu velkokapacitních jednotek pro výrobce a velkoobchodníky či jiné maloobchodníky pro prodej zboží.
- např. výrobci značkového zboží využívají možnosti přímého kontaktu se zákazníkem.
- pronajímatel vytvořil vhodnou koncepci prodeje z hlediska sortimentní nabídky zboží, která by ladila s jeho podnikatelskou strategií.
- v praxi "značková oddělení" např. v obchodních domech při prodeji stejného sortimentu.

Zastarávání maloobchodní sítě

- souvisí s vývojovými tendencemi v maloobchodních sítích.
- a je důsledkem stavebně urbanistických opatření měst a obcí a změn v dopravní infrastruktuře.
- mění se směry pohybu zákazníků, dochází k úbytku zákazníků, což způsobuje nejen zastarávání maloobchodní prodejny jako takové, ale také změny nabízeného sortimentu apod.

Diskontní orientace prodejen (LIDL, ALDI)

**Diskontní orientace
prodejen**

relativně levná stavba
a pozemek
dostatečné parkovací
plochy
dobré logistické
řešení.

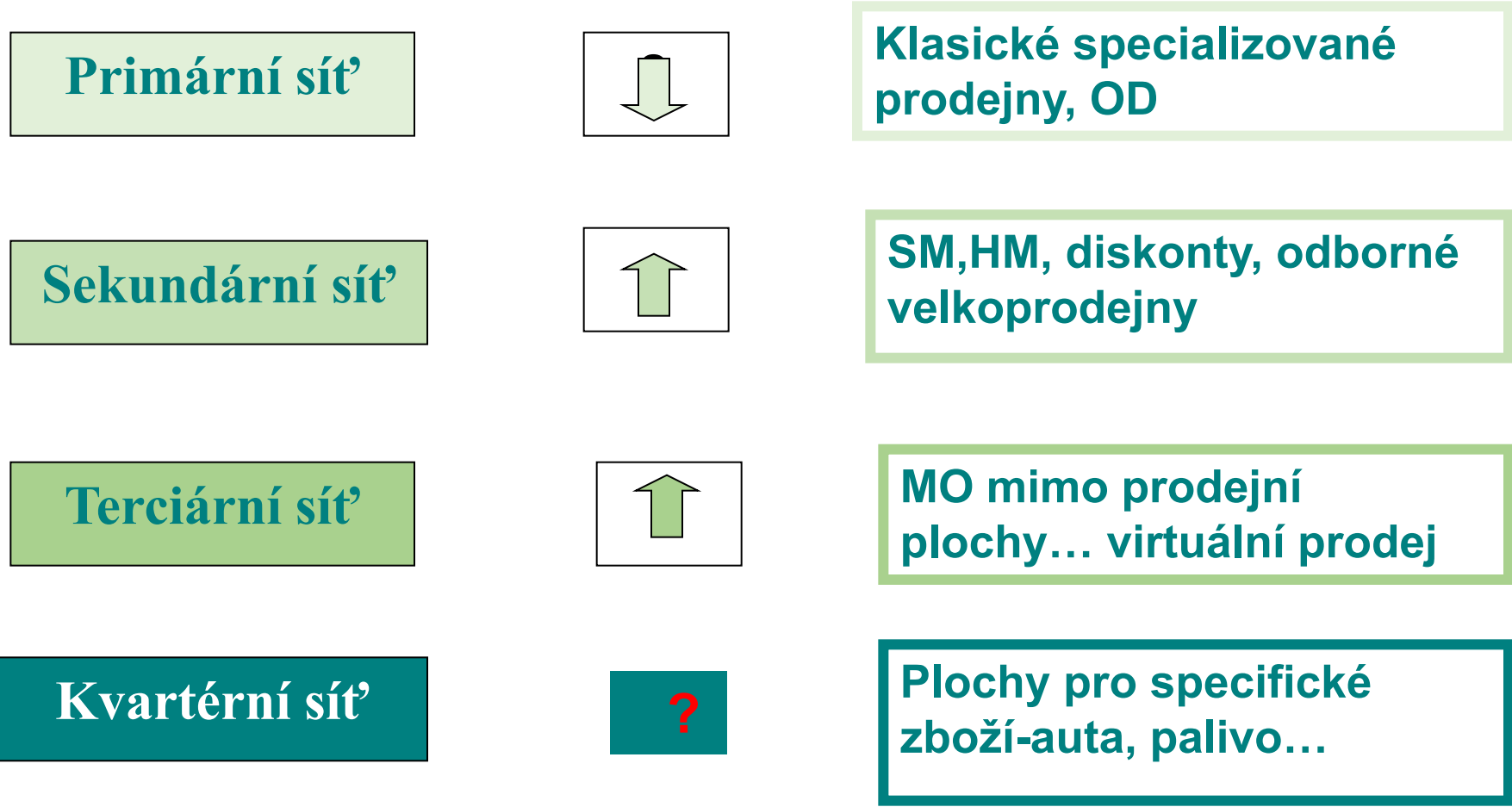
Cíl

**Nižší ceny
a pružná cenová
politika**

nízké provozní náklady
samoobslužná forma prodeje (příp.
skladištní prodej)
velká prodejní plocha (mechanizovatelná)
převaha zboží s rychlou obrátkou a širokým
sortimentem.

Směr vývoje maloobchodní sítě dle německého ekonoma (Tietze):

Trend maloobchodu. **Vlastní studie katedry**

Komparace strukturálních změn ve vývoji MOS v ČR a SR do roku 2003 s prognózou Tietze (studie, vzorek TOP 50)

Sektor MOS	ČR	SR
Primární	klesaly podíly klasických PP	rostly podíly klasických PP
	klesaly podíly OD	klesaly podíly OD
Sekundární	klesaly podíly menších samoobsluh	mírně klesaly podíly menších samoobsluh
	rostly podíly HM	rostly podíly HM
	rostly podíly diskontů	klesaly podíly diskontů
	mírně klesaly podíly SM	rostly podíly SM

Shrnutí přednášky

- **Soustava osídlení, struktura osídlení, regionální struktury, dynamické a statické faktory osídlení**
- **Městský prostor a venkovský prostor**
- **Urbanizace, aglomerace**
- **Česká sídelní soustava, princip střediskovosti a spádovosti**
- **Obecné faktory rozmístění ekonomických aktivit a jejich aplikace na maloobchod**
- **Maloobchodní síť, definice a její členění**
- **Základní přístupy ke specializaci**
- **Diskontní orientace, shop in shop, zastarávání MOS, predikce vývoje dle Tietze.**